

**Gesproken recensie van *Omerta* tijdens het Congres Echte filosofie op 28 november 2007
door Arnold Heumakers**

Dit is een bijzonder moment. De hele avond is er gesproken over *Echte filosofie*, dat driekwart jaar geleden is verschenen, en zie, daar hebben we alweer een nieuw boek, *Omerta*, terwijl *Echte filosofie II* ook al is aangekondigd. In de Nederlandse filosofie is zo'n productiviteit om het zacht uit te drukken *ongewoon*. Maar Wouter Oudemans is dan ook geen gewone Nederlandse filosoof – dat kan ik gerust zeggen zonder de hier aanwezige Nederlandse filosofen te beledigen. Oudemans pakt de dingen anders aan, en in *Omerta* (dat zich tot *Echte filosofie* verhoudt als Schopenhauers *Parerga und Paralipomena* tot *Die Welt als Wille und Vorstellung*) onderscheidt hij zich met name van de 'literaire, quasipoëtische, cultuurkritische, emotionele, hoogdravende, postmoderne en differante filosofen' – helaas zonder daarbij alle namen en rugnummers te vermelden. Aan de andere kant is het verschil zo groot, dat er ook geen beginnen aan is om iedereen te noemen op wie Oudemans en zijn manier van denken *niet* lijkt.

Een handreiking geeft hij niettemin, door in zijn boek het filosofische nadenken af te zetten tegen de huidige academische filosofie, de filosofie die zichzelf als 'wetenschap' ziet. Die filosofie is per definitie, zoals Oudemans dat noemt, 'prosodisch dissonant'. En dan kun je het wel schudden. Maar, zult u zich afvragen, wat doen wij dan hier, in dit Kamerlingh Onnes Gebouw van de Leidse Universiteit?

Goede vraag – Oudemans zelf is er ook nog niet helemaal uit, geloof ik. Vandaar alle aandacht voor de universiteit en de academische filosofie. Uiteraard komen we hier het darwinistische motief van de *struggle for survival* tegen en stuiten we op de pijnlijke vraag of de filosofie ook buiten de academie zou kunnen overleven. Een vraag, die alleen maar pijnlijker wordt naarmate je meer in *Omerta* hebt gelezen, want het is moeilijk je aan de indruk te onttrekken dat de academische filosofie volgens Oudemans allang een zachte dood is gestorven. Meer dan een gemesmeriseerde 'levende dode' is er niet van over, zoiets als de gestorven maar nog met zijn tong sprekende hoofdpersoon uit het prachtige verhaal van Edgar Allan Poe *The facts in the case of M. Valdemar*. In even scherpzinnige als vileine analyses (de liefhebbers bekend in hun eerdere gedaante als *Wallenbeekse Nieuwsbrieven*) beoefent Oudemans een posthume vorm van euthanasie, door onder andere een Onderzoeksprogram en een Strategisch plan van de Faculteit voor Wijsbegeerte van Leidse Universiteit aan flarden te fileren.

Na het lezen van deze hilarische attaques zou je denken dat de universiteit of anders toch in elk geval haar filosofie prompt tot ontbinding zou zijn overgegaan, net als mijnheer Valdemar na het verbreken van de hypnose. Maar niets daarvan. De universiteit leeft – zij het als 'bedrijf'. En juist daar wringt 'm de schoen voor de filosofie. Voegt de filosofie zich naadloos in de technische, functionele

bedrijvigheid die de ‘hedendaagse techno-propaganda universiteit’ kenmerkt of kan zij misschien toch iets anders proberen?

Vooropgesteld zij dat bij Oudemans de aanmatiging ontbreekt dat de filosofie (of wat dan ook) zich aan de technische wereld zou kunnen onttrekken; die wereld is nu de enige werkelijkheid die er bestaat. De vraag is: valt daar ook nog bij na te denken of is meefunctioneren de enige mogelijkheid? Als dit het dilemma van de filosofie is, dan is zij juist aan de universiteit op haar plaats, omdat daar de discrepantie tussen denken en bedrijvigheid zich het duidelijkst zou moeten manifesteren. En wanneer dat niet het geval is, zoals Oudemans laat zien, dan is het de universiteit waar zich de *afwezigheid* van die discrepantie het duidelijkst manifesteert. Wie daarbij wil nadenken, zou zich dus niet van de academie moeten verwijderen. Gelukkig heeft Oudemans dat tot nu toe ook niet gedaan, ondanks pogingen tot censuur – met als resultaat onder meer de hoofdstukken in *Omerta* die de universiteit tot onderwerp hebben, in het bijzonder de verhelderende confrontatie tussen Cleveringa’s protestrede en Heideggers Rektoratsrede.

Menigeen zal die confrontatie en de conclusie ervan aanstootgevend vinden (voor arbeiders verklaard: Heideggers program uit 1933 wordt nu uitgevoerd door de Leidse universiteit, met Cleveringa’s liberale humanisme als schaamlap). Oudemans geeft wel vaker aanstoot in *Omerta*, het is een van zijn meer innemende kwaliteiten. Toch krijg ik niet de indruk dat het hem daar in de eerste plaats om is te doen. Deze hoofdstukken zijn vooral een poging om de merkwaardige positie van de universiteit en van de academische filosofie binnen de technische wereld te belichten. En dus zijn het allereerst echte filosofische teksten, dat wil zeggen: verwijzend naar de verzwegen horizon waardoor de technische wereld, inclusief de huidige universiteit en de faculteit voor wijsbegeerte, wordt geleid.

Die horizon bestaat uit woorden – met elkaar vormen ze een betekeniswereld, een verzonken ‘koraalrif’, die elk spreken stuurt, ook als het daar niet bij stilstaat. De filosofie zou dat wèl moeten doen, stilstaan bij die betekeniswereld, bij die sturende woorden, die niet van ons zijn maar waaraan we toch onze identiteit danken. Waarom heeft dat zin? Om erachter te komen wie we zijn of wie we *nog* zijn in het huidige tijdperk van de Grote Reductie, dat korte metten maakt met bijna alle traditionele categorieën en onderscheidingen. Oudemans noemt dat tussen neus en lippen de ‘zorg om humanisering’, iets wat niemand bij hem zal verwarren met humanisme. Echte filosofie kan ons leren wat onze menselijkheid is, door de vreemdheid van de wereld (die als taal ons ook voor onszelf vreemd maakt) te laten oplichten.

Hoe doe je dat? In elk geval niet door die wereld of liever de horizon ervan als een wetenschappelijk object te benoemen en te analyseren, want dat is onmogelijk. Die horizon zou op de een of andere manier in het filosofisch spreken van zich blijf moeten geven. De titel van het boek, *Omerta*, geeft aan hoe dat zou kunnen: die horizon geeft van zich blijf doordat zij wordt verzwegen. De filosoof hoeft zijn mond niet te houden, dat zou hem toch nooit lukken, maar verzwijgen is niet hetzelfde als zwijgen; verzwijgen is tegelijk suggereren, zoals Oudemans in een schitterend hoofdstuk naar aanleiding van Nescio’s schets *De pleziertrein* demonstreert. Hij heeft het daarin over Nescio’s ‘omfloerst spreken’ – een dichterlijke variant van wat hem zelf als denker voor ogen staat.

Toch blijven het curieuze woorden: omfloerst spreken, verzwijgen, suggereren – wie Wouter Oudemans een beetje kent, zal begrijpen dat het niet helemaal vanzelf is gegaan. De denker moet zichzelf stevig onder handen hebben genomen. Filosofie volgens Oudemans is in verregaande mate: tegen jezelf in denken. Dat wil niet zeggen dat Oudemans opeens zou zijn veranderd in een meegaande, tolerante, multi-culti, voor alles en iedereen openstaande, ruimhartig pluriformiteit omarmende pantoffelheld. Ook in *Omerta* is er geen gebrek aan apodictisch geweld en verbaal absolutisme. Zo mag van hem de hele Heidegger-literatuur de ‘shredder’ in, uitgezonderd het werk van Rob van Dijk, wordt de hele moderne kunst doodverklaard en als ‘kunst van de dood’ te kijk gezet, en heet een filosoof die Heidegger negeert een ‘piskijker in het medisch-mechanisch tijdperk’.

Niet dat het per se onwaar is wat hier wordt gezegd, maar ‘omfloerst’ zou ik het toch niet willen noemen. Gelukkig niet overigens, het boek krijgt er ballen door, het toont temperament. En des te effectiever komen de passages aan, waarin de denker wel degelijk hard tegen zichzelf ingaat – passages waarin we iets merken van de ‘beproeving’ waaraan Oudemans zijn denken blootstelt. Bijvoorbeeld op bladzijde 54, waar we naar aanleiding van Rousseaus *Essai sur l'origine des langues* onder andere lezen: ‘Ik speel of Rousseaus vraag naar de oorsprong van de taal mij raakt. Ik wil de tekst beheersen, maar mijn woorden sporen met de zijne niet. Ik accepteer de ondoorgrondelijkheid van mijn eigen woorden niet. Ik schrik terug voor de consequenties van wat ik zelf bedacht heb’ etc. Met als slotvraag: ‘Is wat ik zeg pseudo, onecht, op valse toon gedebiteerd, mezelf vrijpleitend, mijn eigen horizon onverlet latend?’

We hebben hier, met andere woorden, te maken met een denken dat zichzelf voortdurend op het spel zet en daarom in beweging blijft, achter de voden gezeten en uitgedaagd door de Grote Reductie: *Heidegger meets Darwin* (of *Dawkins*), zo zou je het – in een eigen reductie – kunnen samenvatten. Ziedaar ook de kern van de beproeving, waarbij de denker optreedt als zijn eigen proefkonijn. ‘Geen filosofie wanneer ik daar niet zelf in betrokken ben’, schrijft Oudemans, die ooit de ‘buikspreeker’ van Heidegger is genoemd en die nu in een instructief hoofdstuk, “‘Heidegger’ en ‘ik’”, uiteenzet wat daar van waar is. Juist de persoonlijke betrokkenheid, hoe vaak ook verzwegen, maakt dat deze filosofie niet dood is maar lééft.

Dat leven zit – uiteraard, anders zouden we er niets van merken – ook in de tekst. En dat is te danken aan de *vorm* – vreemd genoeg iets waarover binnen het boek niet hardop wordt nagedacht. Er is alleen sprake van ‘prosodie’ – het ritme, de muzikaliteit, waarin de verzwegen betekeniswereld die het spreken van de denker stuurt van zich blijk geeft. Die prosodie is dus niet van de denker, maar van de ‘onmenselijke’ woorden die hem leiden. Bij de vorm ligt dat anders. ‘Le style est l’homme même’, schreef Buffon in de achttiende eeuw – hetzelfde zou je kunnen zeggen over de vorm. Hierbij gaat het niet om bekentenissen of om de expressie van de meest private gevoelens; wat Buffon bedoelde te zeggen is dat alleen de presentatie van de kennis (die op zichzelf niet van de mens is) bepaald wordt door de mens. In dit geval betekent dat: de vorm van *Omerta*, net als die van *Echte filosofie*, is van de denker of liever van de schrijver zelf. Het kan tenslotte niet allemaal van één kant komen.

Niet in de laatste plaats dankzij deze vorm, al die korte zinnen en korte alinea's met veel wit ertussen waar de schrijver Oudemans zich zo moeiteloos thuis lijkt te voelen, slaagt *Omerta* erin zijn ritmische gedrevenheid op de lezer over te brengen. Natuurlijk lezen we ergens dat de denker Oudemans aan dat laatste geen enkele boodschap heeft, zijn enige solidariteit geldt naar eigen zeggen 'de van mij afgewende wereld van betekenis', die hij een paar bladzijden eerder zijn 'vriend' heeft genoemd. Maar we lezen ook, in het indringende hoofdstuk over de 'arbeiderstaal' van Ernst Jünger, dat het hem vaak moeite kost om in de nabijheid van Jüngers woorden te blijven, omdat hij zich juist te veel van de anderen aantrekt: 'Ik moet ertoe doen in de wereld, ik moet zo leven en schrijven dat ik bekommernis om mij uitlok', schrijft hij schuld bewust.

Hier moet de filosoof beslist nog wat harder tegen zichzelf indenken, zou ik zeggen. Maar, beste Wouter, niet nu, niet vanavond, vanavond krijgt de 'bekommernis' die je hebt uitgelokt even vrij spel. Bij de sprekers, zoals we hebben gehoord, doordat ze zich met ernst en aandacht over je werk hebben uitgelaten. En bij mij doordat ik je nu met veel plezier het eerste exemplaar van *Omerta* ga overhandigen.